

LIST APOŠTOLA PAVLA RIMANOM

1. časť

ÚVOD DO LISTU

ČO?

„Priprájam sa k tým, ktorí považujú List Rimanom za najdôležitejšiu – ak sa to tak dá povedať – knihu Písma. Neobsahuje celé evanjelium, celú dobrú novinu, no dáva základy, na ktorých je nutné stavať stavbu nášho života s Bohom. List Rimanom je prvý z listov Nového Zákona hned po Evanjeliách a Skutkoch apoštolov. ... V tejto dobe evanjeliá ešte neboli napísane a preto je veľmi pravdepodobné, že list Rimanom je prvým písaným zdrojom kresťanskej viery pre cirkev v Ríme.“ (Martin Švikruha, redemptoristi.sk)

- Ak teda v apoštolskej dobe bol nejaký pokus napísať niečo, čo by predstavovalo akési „kompendium“, alebo súhrn Evanjelia – čiže dobrej zvesti o Božom Kráľovstve – tak potom na prvom mieste medzi kandidátmi je nepochybne List Rimanom.

„List Římanům byl někdy prohlašován za nadčasové pojednání, za „shrnutí křesťanského učení“ (Melanchthon). Ačkoli tato epištola nepochybně oslovuje každou křesťanskou generaci, její zvěst je zasazena do dokumentu psaného konkrétním adresátům v konkrétní situaci. Jinými slovy, jedná se o dopis. ... List Římanům tedy můžeme označit za traktát, jehož hlavní složkou je teologická argumentace. Bultmann a jiní přirovnávali list Římanům k diatribe - tak se označovaly polemické spisy populární mezi kynickými a stoickými filozofy. Současně studie zdůrazňují spíše její vzdělávací roli a zamýšlejí se nad tím, zda ji lze vůbec považovat za samostatný literární druh.“ (Carson, Moo)

KTO?

„Přímo v dopise je uvedeno, že autorem je Pavel (1,1), a nikdo to nikdy vážně nezpochybňoval. Tercius, zmíněný v 16,22, byl patrně Pavlov sekretář či písář, Pavel mohl někdy dát svým sekretářům určitou svobodu při volbě slov, nic však nezasvědčuje tomu, že tomu tak bylo i v případě listu Římanům. Byli sice lidé, kteří uvažovali o tom, zda Pavel do svého dopisu nezařadil určité pasáže, které sepsal někdo jiný, nicméně žádná z těchto teorií nezněla příliš přesvědčivě.“ (Carson, Moo)

„Je dôležité mať na pamäti, kto List Rimanom napísal. Osobná Pavlova história dáva ten najlepší základ pre tento list. **Pavol bol Žid. Farizej**, mal najvyššie biblické vzdelanie, dokonale poznal Starý Zákon. A nie hocjaký farizej. Vynikal medzi nimi a mnohých predčil v horlivosti. Spolu s ďalšími sa zúčastnil na kameňovaní Štefana a aktívne prenasledoval kresťanskú sektu. Na ceste do Damasku, kde má príkaz uväzniť ďalších kresťanov, si ho Ježiš volí za toho, kto bude neskôr považovaný za najväčšieho zvestovateľa Evanjelia v histórii. Aby sa tak stalo, musí mu však najprv odňať zrak. A to nielen fyzický ale i duchovný. V tejto slepote niekoľko dní Pavol rozjíma a skrže zjavenie, prijíma to isté Evanhelium ako ostatní apoštoli. On sám, spravodlivý pred Zákonom a zároveň hriešnik a vrah, sa Božou milosťou a vyvolením stáva našim žiarivým príkladom.“ (Martin Švikruha, redemptoristi.sk)

KEDY?

„Jako nejsou pochybnosti o Pavlově autorství, nejsou pochybnosti ani o celkové situaci, v níž tento dopis psal. **Podle 15,22-29 plánoval Pavel cesty na tři místa - do Jeruzaléma, do Říma a do Hispánie.** Bezprostředním cílem Pavlova putování byl Jeruzalém. ... **Z Jeruzaléma se Pavel chystal cestovat do Říma, který však měl být pouze zastávkou na cestě do Hispánie** (15,24.28). Strategický význam Říma tím neměl být nikterak podceněn; Pavlovovy plány pouze odrážejí jeho vědomí, že je povolán „hlásat evangelium tam, kde Kristovo jméno ještě nebylo vysloveno“ (15,20). Pavel upíral své zraky ke vzdálené Hispánii, protože úkol založit křesťanské obce ve východním Středomoří již byl splněn: „... celý okruh od Jeruzaléma až po Illyrii naplnil Kristovým evangeliem“ (15,19).

Porovnáme-li tyto údaje s podrobnostmi Pavlovovy životní dráhy, jak ji zachycuje Skutky, je zřejmé, že **Pavel psal do Říma někdy koncem své třetí misijní cesty.** Tehdy se totiž chystal vrátit do Jeruzaléma, odkud se chtěl vypravit dále do Říma (viz Sk 19,21 a 20,16). **Nejpravděpodobnější je, že Pavel psal Římanům z Korintu.** Lukáš nás informuje, že Pavel strávil tři měsíce v Řecku (Sk 20,3), a Korint byl nejpravděpodobnějším místem jeho pobytu (viz 2K 13,1.10). Potvrzovalo by to i Pavlovo doporučení ženy z Kenchrejí, města sousedícího s Korintem (16,1-2)-Gaius, který posílá do Říma své pozdravy (16,23), mohl být tentýž Gaius, kterého Pavel v Korintě pokřtil (1K 1,14).

Datování Pavlova listu Římanům pochopitelně souvisí s datováním Pavlova tříměsíčního pobytu v Řecku. Toto datování zase závisí na celkové chronologii Pavlova života a služby. **Nejlepší alternativou se zdá být rok 57, s pravděpodobnostní odchytkou jednoho až dvou let.**“ (Carson, Moo)

KOMU?

„**Pavol ho adresuje cirkvi v Ríme, ktorá nevznikla ako ovocie návštevy a hlásania niektorého z apoštolov – ani samotného Pavla.** Kresťanstvo do Ríma priniesli ľudia, ktorí počuli kázat’ Petra po Turíciach.“ (Martin Švikruha, redemptoristi.sk)

„**Nemáme žiadné určité dôkazy o tom, jaká obec v Římě vznikla.** Nevíme nic ani o jejím složení v době, kdy jí Pavel posíjal svuj list. ... můžeme souhlasit s tvrzením „**Ambrosiastera**“

ze čtvrtého století, že Římané „přijali víru v Krista, byť podle židovského ritu, aniž viděli mocné divy některého z apoštolů“. Máme-li všebec vyslovit nějakou domněnku, pak je nejpravděpodobnější, že evangelium do hlavního města říše přinesli Židé, kteří se jako první obrátili v Jeruzalémě o Letnicích (viz Sk 2,10).“ (Carson, Moo)

- **Spontánne existujúca komunita „bratov“, ktorí poznajú Krista – ale na druhej strane im chýba ono „vyučovanie apoštolov“.**

„Ze křestané, kteří pocházeli z Židů, byli v Římě (patrně) roku 49, plyně ze Suetoniova svědectví, podle nějž římský císař Claudius „vyhnal Židy z Říma, neboť působili neustálé nepokoje které vyvolával Chrestus“ (Život Claudiův 25,2). Panuje všeobecný souhlas že „Chrestus“ je zkomolenina řeckého Christos, „Kristus“ a že Suetoniova poznámka se týká vásnívých sporů uvnitř římské židovské obce, zda byl Ježíš Mesiáš, nebo nikoli. V té době Římané zřejmě ještě nebyli schopni rozlišit židy od židokřestanů Proto by se Claudiův výnos týkal těch i oněch. Jak už to ale s výnosy podobného typu bývá, patrně se neuplatňoval příliš dlouho. O necelých deset let později už jsou Židé Akvila a Priscilla opět v Římě (Ř 16,3).“ (Carson, Moo)

PREČO?

1) PAVLOVE ZÁUJMY:

„Plány vycházející z Pavlovy misijní strategie počítají s Hispánií jako s panenskou půdou, kde by Pavel rád založil nové církevní obce (15,24-29). Cestou se chce zastavit v Římě a jedním nezpochybnitelným cílem je zajistit si podporu římské církve pro svůj misijní záměr. Při psaní dopisu tedy Pavel mohl být veden záměrem představit se římským křestanům a připravit také půdu pro svou návštěvu a pro prosbu o podporu. Někteří odborníci soudí, že toto byl hlavní důvod, proč Pavel svůj dopis napsal.³⁹ Tvrdí, že celkový teologický záměr dopisuje Pavlova touha dokázat, že je pravověrný a je hoden podpory.“ (Carson, Moo)

„Konečně bychom měli vzít v úvahu ještě jeden faktor, jenž patrně Pavla vedl k tomu, aby se soustředil na tyto otázky: polemiku, která tvrdila, že Pavlova teologie je namířena proti Zákonu a že je dokonce i protizidovská. To, že se Pavel musel postavit judaistům v Galacii a v Korintě, patrně napomohlo k vytvoření falešného образu tohoto apoštola pohanů. V Římanům 3,8 hovoří Pavel o těch, kdo pomlouvají jeho učení, Pavel tedy zřejmě tušil, že se proti podobným obviněním bude muset hájit i v Římě.“ (Carson, Moo)

2) ZÁUJMY RÍMSKEJ CIRKVI

„Počátkem devatenáctého století přišel F. C. Baur s novým pohledem na list Římanům. Opustil tehdy populární názor, že list Římanům je „nadčasovým pojednáním“, a trval na tom, že k němu musíme přistupovat jako k ostatním Pavlovým epištolám - tedy jako k dopisu, jenž reaguje na otázky ve společenství, jemuž Pavel píše. ... většina moderních badatelů, která sdílí jeho přístup, považují za prvořadé jiné otázky. Pozornost je soustředěna zejména na text, který zřejmě vypovídá o problému - který měl Pavel na mysli - jenž v Římě existoval: 14,1--15,13. Tento text kárá dvě skupiny - „slabé ve víře“ a „silné ve víře“ - za to, že se navzájem nerespektují. Je pravděpodobné,

že k „slabým ve víře“ patřili zejména židokřesťané, zatímco k „silným ve víře“ křesťané z pohanů. Tito badatelé tvrdí, že ohnisko epištoly Římanů musíme hledat zde.“ (Carson, Moo)

- **Je možné, že po návrate Židov do Ríma** (a do tamojšej komunity kresťanov, ktorej „pohanská“ časť z Ríma odísť nemusela) **nastali určité problémy a trenice** medzi nimi a pohanmi:

„Když museli židokřesťané odejít, převzali její vedení zřejmě křesťané z pohanů. Když se později křesťané ze Židů vrátili, byli již v obci v menšině a není vyloučeno, že „pohanské“ křídlo, jež nyní převládalo, se na ně dívalo s určitou povýšeností“ (Carson, Moo)

- **Pavol v liste na tieto trenice zrejme reaguje** – a to **najlepším možným spôsobom**: pokusom zhrnúť do jedného krátkeho textu „podstatu“ Evanjelia:

„*Pavel píše „všem ... v Římě, kdo jste Bohem milováni a povoláni ke svatosti“ (1,7) a v Římě byli jistě i křesťané z pohanů. Pokud je 16. kapitola součástí Pavlova původního listu (a my jsme o tom přesvědčeni - viz níže), pak jsou mezi Pavlovými adresáty přinejmenším ti křesťané z pohanů, které Pavel jmenovitě zmiňuje. Kromě toho „slabí ve víře“, které Pavel oslovouje v 14,1-15,13, tvoří patrně židovskokřesťanskou skupinu. ... Docházíme tedy k závěru, že v listě Římanů se Pavel obrací ke smíšenému společenství křesťanů z pohanů a křesťanů ze Židů. Je však velmi pravděpodobné, že křesťané pohanského původu tvořili natolik početnou skupinu, že Pavel mohl křesťanskou obec v Římě oprávněně zahrnout do pohanské oblasti, pro niž bylo zvláště určen apoštolské povolání. ...“ (Carson, Moo)*

O ČOM?

„Názory na téma listu Římanů se během doby vyvíjely a měly sklon přesouvat zájem z počátku dopisu na jeho konec.

- **Reformátoři** v čele s Lutherem považovali za hlavní téma listu **ospravedlnění z víry**, o němž se píše zvláště v kapitolách 1-4.

- **Albert Schweitzer** na počátku dvacátého století tvrdil, že ospravedlnění z víry bylo pouze „válečným“ učením, s nímž Pavel vytáhl proti judaizujícím učitelům, a že skutečné téma Římanů je nutno hledat v učení o spojení s Kristem a o díle Ducha Božího - tedy v kapitolách 6-8.“ (Carson, Moo)

„Pozrime sa na hlavný prúd novej vedeckej interpretácie Svätého písma a nového pavlovského myslenia v tomto storočí. V ňom sa zdôrazňuje predovšetkým to, že v **Pavlovom myslení zohráva ústrednú úlohu pojem slobody**: ten sa považuje za srdce pavlovského myslenia, ako to koniec koncov tušil už Luther.“ (opusdei.sk)

KLÚČOVÉ POJMY

- **SPRAVODLIVOSŤ:** „Pojem spravedlnosti nabývá významu, blízkému milosrdenství a slitování. Má-li nastati na svetě spravedlnost, musí Bůh pomoci těm, kteří úpějí pod nespravedlností. Spravedlnost Boží tedy znamená často přímo pomoc, vysvobození a spásu. Bůh vyučuje na světlo svou spravedlnost tím, že vytrhuje nuzného z bídy.“ (Adolf Novotný)
 - Je to teda **HARMÓNIA, SÚLAD**, stav, v ktorom nejestvujú konflikty a potreby i túžby všetkých ľudí sú naplnené a uspokojené (presne toto je zmysel slova „SPRAVODLIVOSŤ“ podľa Platóna – človek, žijúci v rovnováhe a harmónii so sebou, s okolím a aj s Bohom).
 - **CIEĽOM nie je TREST vinníka** (a tým jeho oddelenie od odmeneného „spravodlivého“), ale **naopak, jeho zachránenie** a zmierenie s celkom.
 - **SPRAVODLIVÝ je ten, kto usiluje o tento stav** (analogicky „Božiemu kráľovstvu“, „spáse“ a pod.)
- **HRIECH** spôsobil, že človek opustil Boha – a s ním aj stratil svoju spravodlivosť: harmóniu so sebou samým, so svetom, ale hlavne s Bohom. Boh je akoby základný kameň stavby – vyberte ho a stavba sa z „harmonickej“, vyváženej a krásnej zmení na **nevábnu hromadu sutín**.
 - Všetci ľudia bez rozdielu žijú tento hriech – dôkazom toho je práve Zákon, ktorý im musí, proti ich „prirodzenosti“ nariadovať a „vnucovať“ veci, ktoré by inak mali byť jasne prirodzené! –
 - a preto **všetci bez rozdielu potrebujú ospravodlivenie!**
- **OSPRAVODLIVENIE** – čiže návrat do spravodlivosti – tak nie je možný bez Boha:
 - **ODPUSTENIE** – znamená fakt, že **Boh nás prijíma späť** a vôbec nám umožňuje tento návrat, pokiaľ oň stojíme – zadarmo, nezaslúžene, bezpodmienečne a z círej lásky! Toto je ťažiskové chápanie u **Luthera**, ktorý tento pojem v podstate „zoškrtal“ na tento jediný aspekt odpustenia, nezávislého na našom živote, či konaní: „*Sme kôpka hnoja pokrytá snehom ... Kresťanstvo nie je nič iné ako ustavičný cvik ako ustavičný cvik v cítení toho, že nemáš hriechu, hoci hrešíš, že však tvoje hriechy sú prehodené na Krista. Bud' hrievník a smelo hreš, ale ešte smelšie ver a raduj sa v Kristovi... žiadnen hriech nás nemôže oddeliť od Baránka, ani keby som smilnil a vraždil tisíckrát za deň!*“
 - **NÁVRAT DO „PRVOTNEJ SPRAVODLIVOSTI“** – Ale návrat k Bohu je ako návrat k základnému kameňu: Umožňuje znova obnoviť pôvodnú krásu zrútenej stavby! Preto „**ospravodlivenie**“ znamená aj skutočnú zmenu života, „**vyzlečenie starého človeka**“ a „**oblečenie si Krista**“. (Kol 2,11; Rim 13,14). Bez tohto zavŕšenia v „reálnej rovine“

skutkov nemá samotné „intelektuálne uverenie“ žiadny význam, ani zmysel (porov.: Rim 2,6–8; Jak 2,14–26; čo Luther zase udatne odignoroval ☺).

Boh nám k tomuto dáva nevyhnutné predpoklady:

- **Spoločenstvo so sebou** („⁴ Ostaňte vo mne a ja vo vás. Ako ratolest' nemôže prinášať ovocie sama od seba, ak neostane na viniči, tak ani vy, ak neostanete vo mne. ⁵ Ja som vinič, vy ste ratolesti. Kto ostáva vo mne a ja v ňom, prináša veľa ovocia; lebo bez mňa nemôžete nič urobiť. (Joh 15:4-5 SSV)“)
- **Vzor v Ježišovi** (sme Jeho učeníci – „⁶ Kto hovorí, že ostáva v ňom, má aj sám žiť, ako žil on. (1Jo 2:6 SSV)“)
- **A nakoniec Ducha Svätého** („¹⁸ A my všetci s odhalenou tvárou hľadíme ako v zrkadle na Pánovu slávu a Pánov Duch nás premieňa na taký istý, čoraz slávnejší obraz. (2Co 3:18 SSV)“)
- **VIERA** – „*Slovo viera sa v liste spomína 40 krát. Ked' prekladali slovo „viera“ do jazyka, ktorý sa používa na Hebridách, nevedeli nájsť príhodný výraz, ked'že ho tamojší jazyk nepozná. Použili slovo, ktoré v preklade znamená: „Pokojne oddychovať na zelenej lúke.“ V hebrejčine znamená jednoducho stálosť. Pavol ju často situuje do oblasti mysle a poznania a nie do oblasti citov a emócií, ako si niekedy myslíme.*“ (Martin Švikruha, redemptoristi.sk);
 - gr. „**Pisteuó**“ – slovo „pistis“ v gréckine má významy niečoho, čomu je možné dôverovať, na čo sa možno spoľahnúť; dôvera; dôveryhodnosť, spoľahlivosť; slub.
 - Ešte dôležitejšie je pre nás vyjadrenie SZ, ktoré mali na mysli autori evanjelií: hebr. ekvivalent „**aman**“ – označuje istotu, pevnosť a spoľahlivosť skaly. V nifalovom tvare „**neeman**“ znamená niečo pevné a trvalé. Napr. v 1 Sam 2,35: „*Potom si vzbudím verného kňaza, ktorý bude konáť podľa môjho srdca a mojej duše. A zbudujem mu trvalý dom; ustavične bude kráčať pred mojím pomazaným.*“ – trvalý dom, hebr. „**Bejt neeman**“. Podobne v Dt 7,9: „*A ty spoznáš, že Pán, tvoj Boh, je Boh mocný a verný, ktorý zachováva svoju zmluvu a svoju láskovosť na tisíc pokolení k tým, čo ho milujú a zachovávajú jeho prikázania.*“ – Boh verný, hebr. „**neeman**“.
 - „Viera“ v biblickom význame teda znamená **najvyšší možný stupeň istoty a spoľahlivosti, niečo skalopevné, čo predstavuje naprostú istotu uprostred chaosu.**
 - **KKC** na túto tému hovorí: „*Vierou človek úplne podriaduje Bohu svoj rozum a svoju vôle. Celou svojou bytosťou dáva súhlas Bohu, ktorý zjavuje. Túto odpoved' človeka Bohu, ktorý zjavuje, nazýva Sväté písma „poslušnosťou viery““ (KKC 143); „*Je dobré a správne úplne dôverovať**

Bohu a bezvýhradne veriť tomu, čo povedal. Bolo by však márne a pomýlené vložiť takúto dôveru do nejakého tvora.“ (KKC 150)

- **ZÁKON** – Jedná sa o Zákon „*spočívajúci v nariadeniach* (Eph 2:15 SSV)“. Pavol má pred očami samozrejme zákon židovský: „*Zákon je súbor 613 mitzvah – príkazov tak ako ich Boh dáva svojmu národu v Tóre, teda Pentateuchu – prvých piatich knihách Starého Zákona,... ktorého hlavnou súčasťou je i Desatoro a morálne zákony a nereprezentuje len jeho určitú časť týkajúcu sa hygiény či rituálov. Pamäťajme na to vždy, keď bude Pavol hovoriť o Zákone.*“ (Martin Švikruha, redemptoristi.sk). To je dôležité si uvedomiť, pretože vďaka tomu môžeme pochopiť podstatu:

- **ŽIADNE VONKAJŠIE DODRŽIAVANIE PRÍKAZOV nás nemôže urobiť spravodlivými!** Môžeme sa takými iba *zdať* (preto Ježiš tituluje bez nejakých emócií farizejov lakonickým titulom „pokrytci“).
- **Na skutočné OSPrAVODLIVENIE potrebujeme VNÚTORNÚ PREMENU** – a tá je nemožná bez Boha – a teda nemožná bez viery. Odtiaľ Pavlov koncept „ospravodlivenia z viery“.
- **Martin Luther** zrejme veľmi nechápal učenie Katolíckej cirkvi (ako inak to vysvetliť, že?). Následkom toho „*začal stotožňovať židovsko-kresťanský legalizmus, ktorý apoštol Pavol zavrhol, s pravidlami života v Katolíckej cirkvi. Cirkev sa mu preto začala javiť ako výraz otročenia zákonom, proti ktorému postavil slobodu evanjelia. Tridentský koncil v rokoch 1545 - 1563 detailne objasnil otázku ospravedlnenia a v celej katolíckej tradícii našiel syntézu medzi zákonom a evanjeliom v súlade s posolstvom Svätého písma, čítaného v jeho úplnosti a jednote.*“ (opusdei.sk)
 - Odtiaľ potom jeho niektoré „jadrné“ výroky, napríklad: „*Pápeženci umiestňujú v nebi ľudí, ktorí vedeli iba nastavať do radu skutky... Celá ich svätość je v tom, že sa veľa modlili, veľa postili, veľa pracovali na tom, aby sa umŕtvovali tým, že mali zlú postel' a veľmi drsné rúcho. Aj psi a svine môžu skoro každý deň praktikovať tento druh svätości.* (Erl., 63, 296, 304 1531)“ – toto je naozaj veľmi výrečný citát, ktorý mimovoľne odhaluje prekvapujúce, ale zjavne prítomné Lutherovo (ne)chápanie kresťanstva v jeho katolíckej podobe...; alebo: „*My vôbec nie sme prví ktorí tvrdia, že pápežstvo je kráľovstvom antikrista ... lebo pred mnohými, mnohými rokmi pred nami, tak mnohí a významní ľudia, ktorých sú veľké množstva a ktorí si veľa pamätajú, hovorili túto istú vec priamo a jasne ...*; alebo: „*Aristoteles je bezbožný val pápežencov. Jeho etika je najhorším nepriateľom milosti, je to smradlavý filozof, nezbedný sopliak, ktorého treba zavrieť do chlieva alebo do maštale pre oslov, necudný ohovárač, komedian, najprefíkanejší kaziteľ duchov.* (Weim., IX, 43, 1510-11)“ ☺

VÝZNAM

„List Rimanom je nielen najdlhším a najlepšie štruktúrovaným spisom v zbierke Pavlových listov, ale z teologického hľadiska drží medzi nimi primát bohatstvom a hĺbkou evanjeliového posolstva.“

I keď ho nemožno považovať za sumu kresťanskej náuky ohlasovanej Pavlom (chýbajú v ňom niektoré základné témy Pavlovej teológie, ako je napr. náuka o Cirkvi, o Eucharistii, o vzkriesení tela, o eschatológiu) ani za »Pavlov testament«, dôležitosť listu je v tom, že podáva obsiahlu syntézu posolstva, ktoré Pavol nazýva, »svojím evanjeliom« (porov. 2, 16; 16, 25). V tomto zmysle je list pokojným výkladom a rozvedením tematiky o ospravodlivení skrze vieru, ktorú Pavol obhajoval v polemike s judaizátormi v Liste Galaačanom. V liste rímskym kresťanom Pavol navyše poukazuje na novosť evanjelia, na život kresťana podľa Ducha a na konečnú spásu Izraela.

List Rimanom zohral dôležitú úlohu v dejinách a živote Cirkvi. V kresťanskom staroveku Marcion z neho vyvodil svoje bludárske učenie o úplnej odluke kresťanstva od starozákonného dedičstva; sv. Augustín na základe učenia Listu Rimanom bojoval proti bludu pelagiánov tým, že vyzdvihol potrebu milosti na spasenie. Pre protestantskú reformu bol List Rimanom základným biblickým textom. V modernom veku sa biblický komentár K. Bartha k tomuto listu (v r. 1919) stal medzníkom v protestantskej teológii. List Rimanom, ktorý bol v 16. stor. textom »rozdelenia kresťanov«, sa v súčasnosti na rovine ekumenického dialógu stal textom „zblíženia kresťanov““ (kbs.sk)

„Je zrejmé, že cirkevní otcovia a po nich aj všetci teológovia čerpali z listov a zo spirituality sv. Pavla. Po celé stáročia až dodnes tak ostáva pravým učiteľom a apoštolom národov. Prvý patristický komentár, ktorý sa zachoval o jednom zo spisov Nového zákona, pochádza od veľkého alexandrijského teológa Origena, ktorý komentuje práve Pavlov List Rimanom.“ (opusdei.sk)

„Pavol „nespájal dohromady latky, aby postavil archu. Namiesto toho, aby spájal drevené dosky, skladal listy a tak zachránil pred vlnobitím nie dvoch, troch či piatich členov vlastnej rodiny, ale celú obývanú časť zeme, ktorá bola na pokraji skazy“ (Sv. Ján Zlatoušty, Paneg. I,5)“

Čo k tomu dodať, že? ☺